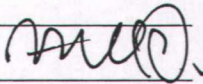
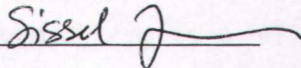

Bakgrunn for utredningsprogram

Søker/sak:	Agder Energi Produksjon AS/ Slettheia og Storheia vindkraftverk	Middelthuns gate 29 Postboks 5091 Majorstua 0301 OSLO Telefon: 22 95 95 95 Telefaks: 22 95 90 00 E-post: nve@nve.no Internett: www.nve.no Org. nr.: NO 970 205 039 MVA
Fylke/kommune:	Vest-Agder/ Kvinesdal, Lyngdal	
Ansvarlig:	Arne Olsen, KE	Sign.:
Saksbehandler:	Sissel Belgen Jakobsen, KE	Sign.:
Dato:	02 JUL 2009	
Vår ref.:	NVE 200710168-39 ke/sbja	KE 39/2009
Sendes til:	Agder Energi Produksjon og Kvinesdal og Lyngdal kommuner	

Agder Energi Produksjon AS – Melding om Slettheia og Storheia vindkraftverk i Kvinesdal og Lyngdal kommuner. Sammenfatning av høringsuttalelser og vurdering av utredningsbehov.

Innhold

1	Innledning.....	3
2	Behandlingsprosessen.....	3
2.1	Høring	3
2.2	Møter	3
3	Innkomne merknader	4
3.1	Lokale myndigheter.....	4
3.2	Regionale myndigheter	4
3.3	Sentrale myndigheter.....	7
3.4	Interesseorganisasjoner	9
3.5	Grunneiere og privatpersoner	10
3.6	Merknader fra Miljøverndepartementet	10
4	Generelt om utredningsprogram for vindkraftverk.....	10
5	NVEs vurdering.....	11
5.1	Tiltaksbeskrivelse.....	11
5.1.1	Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket.....	11
5.1.2	Vindressurser og produksjon.....	11
5.1.3	Vurdering av alternativer	11

5.1.4	Forholdet til andre planer	11
5.1.5	Infrastruktur og nettilknytning	12
5.2	Prosess og metode.....	12
5.3	Tiltakets virkninger for miljø, naturressurser og samfunn.....	13
5.3.1	Visuelle forhold.....	13
5.3.1.1	Landskap	13
5.3.1.2	Kulturminner og kulturmiljø	14
5.3.1.3	Friluftsliv og ferdsel.....	14
5.3.2	Biologisk mangfold (naturtyper, fugl, annen fauna, flora og inngrepsfrie områder) .	14
5.3.3	Forurensning (støy, skyggekast og annen forurensning).....	14
5.3.4	Nærings- og samfunnsinteresser.....	15
5.3.4.1	Verdiskaping	15
5.3.4.2	Reiseliv.....	15
5.4	Annet.....	15
5.4.1	Ny plan- og bygningslov	15
5.4.2	Sumvirkninger	15
5.4.3	Nedleggelse av vindkraftverket	16
5.4.4	Ising og iskast	16

1 Innledning

Agder Energi Produksjon AS meldte den 13.12.2007 Slettheia vindkraftverk i Kvinesdal kommune i medhold av plan- og bygningsloven. I revidert melding av 10.09.2008 meldes Slettheia og Storheia vindkraftverk i Kvinesdal og Lyngdal kommuner, Vest-Agder fylke. Vindkraftverket er lokalisert i områdene Slettheia og Storheia, øst for Øye og sør for Liknes på Kvinesheia og er meldt med en installert effekt på inntil 120 MW. Planområdet har et totalareal på nær 16 km². Mellom 1-1,5 km² ligger i Lyngdal kommune. Vindkraftverket er tenkt tilknyttet det eksisterende 110 kV nettet i området. Det er fremmet flere alternativer til nettilknytning.

I dette notatet sammenfattes og drøftes de høringsuttalelser som har kommet inn til meldingen. På grunnlag av vedlegg II i forskrift om konsekvensutredninger, forslag til utredningsprogram, innkomne merknader og NVEs egne vurderinger, fastsetter NVE et utredningsprogram for tiltaket. Utredningsprogrammet følger i eget brev til tiltakshaver.

2 Behandlingsprosessen

NVE behandler meldingen etter plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredning.

2.1 Høring

Meldingen om Slettheia og Storheia vindkraftverk ble sendt på høring til berørte instanser den 12.9.2008. Høringsfristen var satt til 18.11.2008. Følgende instanser/organisasjoner fikk meldingen til uttalelse: Kvinesdal kommune, Lyngdal kommune, Vest-Agder Fylkeskommune, Fylkesmannen i Vest-Agder, Agder Energi Nett AS, Statnett SF, Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning, Statens Landbruksforvaltning, Statens Forurensningstilsyn, Norsk Ornitologisk Forening, Norges Jeger- og Fiskeforbund, Norskog, Meteorologisk Institutt, Avinor, Forsvarsbygg, Statens Strålevern, Olje- og energidepartementet, Miljøverndepartementet, NHO Reiseliv Sør-Norge, NHO Reiseliv, Statens Institutt for folkehelse, Norkring AS, Den Norske Turistforening, Kristiansand og Opplands Turistforening, Norges naturvernforbund, Naturvernforbundet i Vest-Agder, Natur og ungdom, Norges Miljøvernforbund, Fortidsminneavdelingen i Vest-Agder, Bellona, Friluftslivets Fellesorganisasjon, Friluftsrådet, Norges Skogeierforbund, Forum for natur- og friluftsliv i Vest-Agder, Norsk bonde- og småbrukarlag, Luftfartstilsynet, Statens Vegvesen og Zero.

Meldingen ble sendt til orientering til: Olje- og energidepartementet, Miljøverndepartementet, Norsk institutt for by- og regionforskning, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap og Enova SF.

Utsending av melding og utlegging til offentlig ettersyn ble kunngjort i Norsk Lysingsblad, Fedrelandsvennen og Farsunds Avis.

NVE har forelagt utredningsprogrammet for Miljøverndepartementet iht. forskrift om konsekvensutredning av 1. april 2005 § 7.

2.2 Møter

NVE arrangerte offentlig møte og møte for lokale og regionale myndigheter i rådhuset i Kvinesdal den 23.09.2008. I møtene orienterte NVE om saksbehandlingsprosessen, og tiltakshaver var representert og orienterte om meldingen med forslag til utredningsprogram.

3 Innkomne merknader

Det har kommet inn 14 merknader til meldingen med forslag til utredningsprogram for vindkraftverket. Disse er sammenfattet nedenfor.

3.1 Lokale myndigheter

Kvinesdal kommune v/ Plan- og miljøenheten har i brev av 21.11.2008 vedlagt utskrift av saken som ble behandlet i Kommunestyret den 12.11.2008 (saksnr. 180/08). Følgende vedtak ble fattet:

"Kvinesdal kommune mener det er betydelige konsekvenser ved bygging av Slettheia og Storheia vindkraftanlegg og at de momenter som er bemerkta i utredningen fra Kvinesdal kommune utredes spesielt. Dette gjelder først og fremst utredning i forhold til støyproblematikk, visuell virkning samt økonomisk betydning for kommunen.

Kommunen ønsker at Agder Energi utarbeider reguleringsplan for omsøkte område."

Rådmannen mener i sin vurdering av saken at det legges opp til et omfattende og grundig arbeid i den foreslåtte konsekvensutredningen. For kommunen er det viktig å få vurdert hvilke visuelle og støymessige virkninger tiltaket vil ha for de nærliggende områder. De ber om at det legges spesiell vekt på å utarbeide visualiseringer av anlegget fra flere steder i Kvinesdal, deriblant sentrumsområdet, Utsikten, golfbanen, Øye m.m. Videre påpeker kommunen at ettersom det ikke fremgår hvilke turbiner som blir valgt er det viktig at visualiseringene vises med minimum to typer turbiner, for eksempel en med lave turbinmaster og en med høyeste aktuelle alternativ.

I tillegg fremhever kommunen støy og skyggekast som viktige momenter i konsekvensutredningen. De viser spesielt til at støy kan bli en stor utfordring for Utsikten hotell og golfbanen, og at det derfor er viktig å vurdere hvor høyt støynivået blir. Kommunen ber om at det utarbeides støykart for de ulike turbintypene som anses som aktuelle i området. Videre ber kommunen om en oversikt over hvordan anlegget vil påvirke kommunens økonomi lokalt i form av sysselsetting og inntekter. De ønsker også en beskrivelse av i hvilken grad tiltaket er samfunnsmessig lønnsomt, og verdier og virkninger dette får for reiseliv og turisme i kommunen.

Lyngdal kommune har i brev av 02.12.2008 vedlagt utskrift fra formannskapetets behandling av saken den 25.11.2008 (saksnr. 94/08). Følgende ble vedtatt:

"Formannskapet viser til rådmannens vurdering og slutter seg til de punkter som er nevnt fra Kvinesdal kommune. Formannskapet krever at det utarbeides reguleringsplan for vindmølleparken."

Rådmannen uttaler i sin vurdering at Lyngdal kommune på langt nær er så berørt av tiltaket som Kvinesdal kommune og nevner områdene Gluggevann, Iddeland og Tjomsland som de mest berørte. Rådmannen mener det bør utarbeides en reguleringsplan som avklarer arealbruken innenfor vindkraftverket og tilførselsveier.

3.2 Regionale myndigheter

Vest-Agder fylkeskommune uttaler seg i brev av 17.11.2008. De viser til at planområdet i kommuneplanene har hovedformålet LNF. Fylkeskommunen informerer om at de vil igangsette en arealvurdering av hvilke områder i fylket som er egnet for vindkraftutbygging. Utgangspunktet for dette er et ønske om å legge til rette for utbygging av flere vindkraftanlegg i fylket. Prinsipielt ønsker fylkeskommunen en samlet plan for vindkraftanlegg før det tas stilling til en videre utbygging. I det videre planarbeidet opplyser fylkeskommunen at de vil være særlig opptatt av allmennhetens interesser, landskap, næringsmessige virkninger, forholdet til kulturminneloven og energi og klima.

Fylkeskommunen har følgende innspill til det foreslåtte utredningsprogrammet:

Planavgrensning:

Fylkeskommunen mener at planområdet er for stort. De mener planområdet må avgrenses, og at turbinene bør komme inn på de best egnede arealene. Således ber de om at konsekvensutredningen avgrenser arealet nærmere og får frem kunnskap om dette.

Friluftsliv:

Fylkeskommunen viser til handlingsplan for friluftsliv for Vest-Agder fylke (1985) der hele det planlagte vindkraftområdet ligger innenfor et område karakterisert som "større sammenhengende turområde eller utfartsområde foreslått sikret i plansammenheng". På grunnlag av dette er det viktig at omfanget og bruken av planområdet for friluftsliv kartlegges.

Landskap/visualisering:

For å kunne vurdere de visuelle virkningene på en god måte bemerker fylkeskommunen at det tydelig må fremgå av konsesjonssøknaden/konsekvensutredningen hvilket hovedalternativ det søkes konsesjon for. De viser til NVEs "Veileder for visualisering av planlagte vindkraftverk" (s. 8-10) og ber om at følgende forhold vektlegges spesielt:

1. *"For et større influensområde kan beregningene gjerne utføres for turbinenes navhøyde, da feltundersøkelser har vist at vingesveip fra turbinenes rotorblader sjelden kan registreres på lengre avstander. For et større influensområde bør synlighetsanalysen presenteres på kart i en mindre målestokk (for eksempel 1:200 000). Synlighetsberegningene bør avsluttes 20 kilometer fra vindkraftverkets ytre avgrensning".*
2. *"Oppstillingsplasser, veier, kraftledninger, transformatorstasjon og andre elementer i et vindkraftverk som vil være synlige skal vises på visualiseringene".*
3. *"Minst ett av fotostandpunktene bør velges ut med tanke på å gi en samlet oversikt over vindkraftverket der alle eller det maksimale antall vindturbiner er synlig. Det er også ønskelig at et av fotostandpunktene velges med sikte på å vise infrastruktur i form av veier, nettilknytning osv".*
4. *"Visualiseringer i panoramaformat kan ofte være nødvendige for å gi en framstilling av utbredelsen av et vindkraftverk og forholdet til landskapet omkring. Visualiseringer i panoramaformat bør utarbeides ved å ta utgangspunkt i visualiseringer av vindkraftverket som en serie enkeltbilder som deretter settes sammen til et panorama. Bildevinkelen som dekkes av et panoramabilde bør ikke overstige 120 grader da dette vil gi et lite representativt inntrykk av hvordan motivet oppleves i virkeligheten".*
5. *"Dimensjonene på turbintypen som benyttes i visualiseringene bør i hovedtrekk samsvare med omsøkt utbyggingsløsning. Dersom flere turbinstørrelse og oppstillingsmonstre er aktuelle, bør den turbintypen og utformingen som vil ha den mest omfattende visuelle virkningen som hovedregel vises. En tilleggsvisualisering fra minst ett av fotostandpunktene bør da vise alternativ turbinstørrelse".*
6. *"Det bør vurderes hvorvidt det i tillegg er relevant å illustrere samlede virkninger av flere vindkraftverk. I så fall bør valg av fotostandpunkt ta høyde for dette. Dette vil normalt være relevant der flere vindkraftverk planlegges innenfor en radius på ca 30 kilometer".*
7. *"Som hovedregel er det bedre å overdrive den visuelle kontrasten noe enn å dempe den".*
8. *"Det bør tilstrebes at fotografiene tas i normalt dagslys med gode siktforhold. Vær – og lysforholdene ved fotografering bør være slik at vindturbiner vil tre klart fram på en visualisering".*

Fylkeskommunen mener at fjernvirkningen av vindkraftanlegget, jf. punkt 1, må synliggjøres. I den forbindelse er de også opptatt av visuelle virkninger for vernede områder i Farsund (Lista). De ønsker at veilederens anbefaling av teoretisk synlighetskart opp til 20 kilometer fra vindkraftverkets ytre avgresning følges opp.

Når det gjelder sumvirkninger, jf. punkt 6, bemerker fylkeskommunen at planområdet ligger i en avstand på omtrent 12,5 km fra Lista vindkraftanlegg som har fått konsesjon, men er til endelig avgjørelse i departementet. De ber om at de to anleggene visualiseres samlet, jf. forskriftens vedlegg II, bokstav e): *"Når flere utbyggingstiltak i et område samlet kan få vesentlige virkninger skal tiltakets kumulative karakter i forhold til andre gjennomførte og planlagte tiltak i tiltakets influensområde vurderes"*. Videre signaliserer fylkeskommunen skepsis til realisering av begge anlegg på grunn av mulige sumvirkninger.

Forholdet til kulturminner og kulturmiljø:

Med hensyn til kulturminner og –miljø bemerker fylkeskommunen at det må foretas en arkeologisk registrering av planområdet, jf. Kulturminneloven § 9 og 10, og at omfanget av registreringen fastsettes av Vest-Agder fylkeskommune.

Støy og skyggekast:

Fylkeskommunen påpeker at Utsikten golfpark og hotell er et regionalt viktig reiselivsanlegg og at støyforhold og skyggekast må utredes for dette området.

Energi og klima:

Fylkeskommunen mener at anleggets forventede kraftproduksjonen bør vurderes opp mot lokale, regionale og nasjonale målsettinger om ny fornybar energiproduksjon og den generelle kraftforsyningen/-sikkerheten i regionen. De ber også om en vurdering av den positive klimaeffekten som anlegget vil gi, herunder en oversikt over effekten på de globale klimautslippene vurdert opp mot lokale og regionale klimamål.

Tilbakeføringsfasen:

Fylkeskommunen uttaler at konsekvensutredningen må klargjøre hvordan tiltakshaver både praktisk og økonomisk skal sørge for tilbakeføring av planområdet til den naturlige tilstanden ved nedleggelse av vindkraftverket.

Krav om reguleringsplan – ny plan og bygningslov:

Fylkeskommunen viser til at etablering av vindkraftverk er unntatt i forslag til ny plan- og bygningslov og kravet om regulering. De er usikre på hva som vil gjelde for denne type tiltak dersom kommunen ønsker regulering (detaljplan/områdeplan), men ikke har ressurser til å gjennomføre en slik prosess. Fylkeskommunen ønsker at området reguleres.

Fylkesmannen i Vest-Agder uttaler seg i brev av 13.11.2008. De viser til tidligere uttalelser i vindkraftsaker og mener det er behov for en helhetlig plan for lokalisering av vindkraftanlegg i fylket, og at det vil være interessant å få vurdert dette prosjektets konfliktgrad sammenlignet med andre aktuelle prosjekter i fylket.

De viser videre til at Haddelandsheia-Kvinesheia er beskrevet som et regionalt viktig friluftsområde i *Handlingsprogrammet for friluftsliv i Vest-Agder* (Fylkesmannen i Vest-Agder, 1985). Fylkesmannen orienterer om at området i begrenset grad er blitt undersøkt med tanke på biologiske kvaliteter, men at det er sannsynlig at det er et viktig hekke- eller leveområde for rødlistede rovfuglarter. De ber om at dette tas inn i konsekvensvurderingene.

3.3 Sentrale myndigheter

Riksantikvaren (RA) skriver i uttalelse av 18.11.2008 at det ikke er registrert automatisk fredete kulturminner innenfor området, men potensialet for funn ved nyregistrering regnes for stort. Det dreier seg i hovedsak om kulturminner som knytter seg til utmarksaktiviteter, som fangstgroper, bogasteller, kullgroper, seterdrift etc. De mener det er nødvendig med registrering av området i forbindelse med utarbeidelsen av konsekvensutredningen, jf. Kulturminneloven § 9.

RA har videre følgende merknader:

Forholdet til eksisterende planer:

RA påpeker at tiltaket berører et LNF-område (landbruks-, natur- og friluftsområde) i Kvinesdal kommune. I deler av det foreslåtte LNF-området er det tillatelse til spredt fritidsbebyggelse.

Fremgangsmåten:

RA mener at den beskrevne fremgangsmåten i meldingen ikke er tilstrekkelig for å ivareta kulturminner og kulturmiljø som vil påvirkes av utbygging. De viser til at det må utføres undersøkelser etter Kulturminneloven § 9. RA mener at utredning av potensialet for nye funn av automatisk fredete kulturminner bør gjøres på meldingsstadiet. Selve registreringen av området bør gjøres i løpet av utredningsprosessen. Kulturminnenes viktighet skal vurderes av fylkeskommunen.

Landskap, kulturminner og kulturmiljø:

RA mener at kulturminner og kulturmiljø bør inngå som en viktig del av tema landskap. RA viser til at det er store sjanser for å gjøre funn etter utmarksaktiviteter i det omsøkte området og understreker at flere automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner er kjent innenfor influenssonen. De mener at konsekvensutredningen må gjøre rede for anleggets forhold til disse. RA omtaler også det bevaringsverdige bygningsmiljøet i Fedå, som ligger i relativt kort avstand fra det omsøkte vindkraftverket. Det er ønskelig at konsekvensutredningen avklarer hvorvidt anlegget blir synlig og dermed utilbørlig skjemmer dette bygningsmiljøet.

Undersøkelser etter § 9 i Kulturminneloven:

RA poengterer at undersøkelser etter Kulturminneloven § 9 må utføres samtidig med konsekvensutredningen for å avklare tiltakets forhold til kulturminner, og dermed gi bedre beslutningsgrunnlag i behandlingen av konsesjonssøknaden. Det er Vest-Agder fylkeskommune som avgjør om undersøkelsesplikten etter § 9 er oppfylt.

Visualiseringer:

RA henviser til ”*Veileder for visualisering av planlagte vindkraftverk*” og ber om at det utarbeides visualiseringer fra automatisk fredete kulturminner i området influenssone, herunder fra tettstedet Fedå. De ber om at landskaps- og kulturminnetema visualiseres av bilder og fotomontasjer fra relevante ståsteder og at bildene tas slik at både ut- og innsyn vises. Videre ber RA om visualiseringer av det planlagte vindkraftanlegget sett i forhold til de omsøkte anleggene på Lista og Siragrunnen.

Direktoratet for naturforvaltning (DN) uttaler seg i brev av 26.01.2009. De ber om et oversiktskart som viser idriftsatt, konsesjonsgitte, konsesjonssøkte eller meldte vindkraftprosjekter i regionen. Dette vil være til hjelp i vurderingen av meldingen og bakgrunnsdokumentasjon for å vurdere sumvirkninger. DN ber også om at planområdet gjøres tilgjengelig via Shape- eller Sosi-filer.

DN har videre følgende merknader:

Sumvirkninger, kunnskap og planlegging

DN mener at sumvirkninger bør utredes for landskap, naturtyper, fugletrekk og hekkende rødlistearter. DN ber NVE være tydeligere i KU-programmet med hensyn til overvåkning av de faktiske virkningene av hvert enkelt prosjekt. Dette for å bygge opp en kunnskapsbase omkring effekter av vindkraftverk på ulike miljøtema og få referansenivå for overvåking/oppfølgende undersøkelser.

Landskap

DN mener at det bør gjennomføres en grundig og etterprøvbar analyse av landskapet. Analysen bør inneholde en verdivurdering av landskapet med begrunnelse, og det skal fremgå hvordan omfanget og angitt konfliktnivå er blitt vurdert. DN mener det er viktig at utredningen omfatter alle områder innenfor en radius på 10 km fra planområdet og i tillegg inkluderer områder utover 10 km. Vurderingen bør settes i regional sammenheng og relateres til nasjonale målsettinger. DN henviser til *Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg* (MD og OED 2007) angående vurdering av konfliktpotensial.

Biologisk mangfold

DN mener det er behov for en ny og mer omfattende kartlegging da eksisterende kunnskap er av eldre dato. Det er helt nødvendig at det gjennomføres kartlegging av naturtyper, bestander, hekkestatus og viktige funksjonsområder for biologisk mangfold i og i tilknytning til planområdene. Kartleggingen bør ha fokus på ansvarsarter/rødlistearter og avdekke om utbyggingen vil berøre viktige trekkruiter for fugl. Når det gjelder metodikk, viser DN til håndbøkene *11 Viltkartlegging* og *13 Kartlegging av naturtyper*. Videre bemerker DN at sumvirkningene av flere vindkraftverk på enkeltarter bør vurderes som følge av arealbeslag, fragmentering, barrierevirkning og økt tilgjengelighet.

Inngrepsfrie områder (INON)

DN viser til at det langs kysten av Vest-Agder er lite inngrepsfri natur igjen og at det er svært stor konfliktpotensial når det gjelder INON i slike områder. Utredningen bør tall- og kartfeste bortfall av INON, og bortfallet bør også tallfestes som prosentandel av INON i kommunen og i fylket/regionene.

Friluftsliv

DN mener metodikk fra DN-håndbok *25 Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder* bør benyttes. Videre mener de det er viktig at utredningen omfatter en vurdering av alternative områder for friluftsliv i de tilfeller der friluftslivsmuligheter går tapt.

DN oppsummerer sin høringsuttalelse som følger:

- *DN mener det er viktig at konsekvensutredningen omfatter alle områder innenfor en radius på 10 km fra planområdet. I tillegg bør konsekvensutredningen ta med spesielt viktige områder og landskap utover 10 km.*
- *Det er viktig at utredningen omfatter vurdering av alternative områder for friluftsliv i de tilfeller der friluftslivsmuligheter går tapt.*
- *DN mener det er helt nødvendig at det gjennomføres nykartlegging av naturtyper, bestander, hekkestatus og viktige funksjonsområder for biologisk mangfold i og i tilknytning til planområdet. Kartleggingen bør ha spesiell fokus på ansvarsarter/rødlistearter. Kartleggingen bør også avdekke om vindkraftutbyggingen berører viktige trekkruiter for fugl.*
- *Konsekvensutredningen bør tallfeste og kartfeste bortfall av INON. Bortfallet av inngrepsfrie områder bør også tallfestes som prosentandel av inngrepsfritt område både i kommunen og i fylket/regionen.*

- *Kumulative effekter bør utredes i forhold til landskap, fugletrekk og rødlistearter.*

DN har i brev av 05.03.2009 gjort en tematisk konfliktvurdering av Slettheia og Storheia vindkraftverk. Anlegget vurderes å tilhøre konfliktkategori C, dvs. antatt middels konflikt. DN skriver følgende i konfliktbeskrivelsen: *"Kystlynghei i området, antatt mindre konflikt med kulturminner og kulturmiljø. Mangelfulle opplysninger gjør konfliktvurderingene mht. naturmiljø usikre. Konflikt med INON-område. Mulig konflikt med rovfugletrekk. Mulig konflikt med kulturminner i planområdet. Visuell innvirkning i forhold til Feda må avklares."*

Folkehelseinstituttet uttaler i brev av 17.11.2008 at den nærmeste bebyggelsen ligger mindre enn 0,5 km fra vindkraftanlegget. Det bør derfor lages støysonkart for områdene. Støynivået ved nærmeste bebyggelse, og antall personer som kan bli berørt av støy, bør angis. De mener videre at alle støykilder i områdene bør tas med i vurderingene (for eksempel trafikk- og industristøy, bakgrunns- og nattestøy) og fra alle typer virksomhet knyttet til både anleggs- og driftsfasen av vindparkene, herunder støy fra kaianlegg. Folkehelseinstituttet henviser til *Retningslinjer for behandling av støy i arealplanlegging*, T-1442 til bruk i vurderingene. Folkehelseinstituttet påpeker at også bebyggelse og personer som er utsatt for vindskygge bør kartlegges.

Statens vegvesen uttaler i brev av 17.11.2008 at med unntak av atkomstalternativ fra nordøst, der kart over planområdet viser tre alternative traseer fra riksveg 461, baserer skisserte alternativer for atkomstvei til vindkraftanlegget seg på atkomst fra kommunale veger. Statens vegvesen mener at midtre trasékorridor fra rv. 461 bør vurderes utvidet mot øst, bl.a. fordi den foreslåtte avkjørselen fra riksvegen vil få en lite heldig plassering mellom to kurver. Østre trasékorridor fra rv. 461 vil innebære avkjørsel/kryss på en strekning der det nå er tre kjørefelt. Statens vegvesen skriver at dersom det alternativet blir aktuelt, vil en ombygging til to felt måtte vurderes.

Forsvarsbygg skriver i brev av 01.12.2008 at det er blitt foretatt en tematisk konfliktvurdering i Forsvarets fagorganer for teknisk infrastruktur. Vindkraftverket vurderes å tilhøre konfliktkategori A, dvs. ingen konsekvens for Forsvarets anlegg.

3.4 Interesseorganisasjoner

Norges Jeger og Fiskeforbund (NJFF) Vest-Agder skriver i uttalelse av 14.10.2008 at det er positivt at det er gjort undersøkelser i planområdet på truede arter innen flora og fauna. De krever imidlertid at det også gjøres undersøkelser på øvrige arter som finnes i området og hvilke virkninger et vindkraftanlegg vil få for disse.

NJFF Vest-Agder viser videre til at det foregår både storvilt- og småviltjakt i området og at det må utredes hvordan jakten kan sikres ved en eventuell utbygging. I tillegg krever de at det utredes hvordan friluftinteressene i området skal ivaretas.

NHO Reiseliv Sør-Norge skriver i uttalelse av 03.11.2008 at Sørlandet er et meget viktig reiselivsområde med høy omsetning og sysselsetting. De er bekymret for at virkningene av en vindkraftutbygging totalt sett kan bli negative for reiselivet, andre næringssektorer og samfunnet generelt. NHO Reiseliv ønsker at det som en del av konsesjonssøknaden gjøres beregninger som viser samfunnsøkonomiske virkninger for reiselivet både regionalt og nasjonalt ved en eventuell utbygging. Videre mener de at en forutsetning for bygging, er at plassering av vindturbiner og traseer velges slik at synligheten reduseres og at det stilles krav til kamuflasje. Organisasjonen er også opptatt av at sumvirkningen av flere anlegg vurderes grundig, herunder om mengden anlegg kan skade reiselivet. De viser til konsesjon gitt til Lista vindkraftverk og Fjeldskår vindkraftverk som er satt i drift.

Norsk Ornitologisk Forening (NOF) v/ Lista lokallag skriver i uttalelse av 04.11.2008 at de anbefaler at det gjennomføres en fullstendig og grundig feltundersøkelse/kartlegging av hekkefuglene i planområdet og områdets funksjon for skogs- og andefugl gjennom hele året. Det bør også gjennomføres grundige feltundersøkelser for å kartlegge hvilke trekkveier rovfugler og andre sjeldne, truede eller sårbare arter benytter gjennom planområdet vår og høst. Konkret ber lokallaget om at følgende konsekvensutredninger for fugl blir gjennomført:

1. *En grundig feltundersøkelse av hekkefaunaen i planområdet i tidsperioden mars-juli.*
2. *En feltundersøkelse av områdets funksjon for skogsfugl gjennom hele året.*
3. *Kartlegging av hvilke trekkveier-/korridorer og rasteplasser trekkende rovfugl, andefugler og andre arter benytter gjennom planområdet. Feltundersøkelsene må utføres i perioden august – november og april/mai.*

3.5 Grunneiere og privatpersoner

Arthur Øysæd (grunneier 54/1 Tågås) uttaler i e-post av 18.11.2008 at han som nærmeste nabo og bruker av heia har lokalkunnskap som bør tas med i betraktningen. Beliggenheten øst for Fedafjorden og dalen i Kvinesdal medfører at feltet har naturlige trekkruiter for dyr og fugler. Det er hjortetrekk fra kysten i snøfattige områder (Listlandet) og innover i landet i hovedsak om våren og i november. Videre er det rovfugl- og svanetrekk fra Listlandet og innover i landet. I tillegg er det hubrobestand som hekker i fjellene på kanten av dalen. Øysæd er bekymret over lavfrekvent støy fra vindturbinene. Han mener at det er bedre vindforhold andre steder i kommunen og påpeker at det er viktig at vindmålingene i det aktuelle området kvalitetssikres og utføres av uavhengige, eksterne firma. Videre uttrykker han bekymring for støy/blink/lysglimt fra anlegget sett fra golfbanen i Kvinesdal.

3.6 Merknader fra Miljøverndepartementet

Forslag til utredningsprogram for Slettheia og Storheia vindkraftverk ble forelagt Miljøverndepartementet (MD) den 13.5.2009. I tilbakemelding i brev av 26.6.2009 fremmer MD konkrete forslag til endringer i utredningsprogrammet. Disse er i stor grad imøtekommet av NVE.

4 Generelt om utredningsprogram for vindkraftverk

En konsekvensutredning skal i nødvendig utstrekning omfatte de punkter som er listet opp i vedlegg II i forskrift om konsekvensutredninger av 01.04.2005. På bakgrunn av forskriften, innholdet i meldingen, innkomne høringsuttalelser og egne vurderinger skal NVE meddele et eget utredningsprogram for tiltaket. I dette utredningsprogrammet skal NVE spesifisere og avgrense utredningskravene for direkte og indirekte virkninger for miljø, naturressurser og samfunn til de forhold som etter NVEs vurdering er vesentlige og beslutningsrelevante.

NVE har utformet et utredningsprogram for det planlagte Slettheia og Storheia vindkraftverk. Intern infrastruktur, dvs. kabler fra hver enkelt vindturbin til en felles transformator for vindkraftverket, nødvendige elektriske anlegg for nettilknytning, interne veier og atkomstvei, omfattes også av utredningsprogrammet. Utredningsprogrammet er sendt Agder Energi Produksjon AS i eget brev.

5 NVEs vurdering

Ved fastsettelse av utredningsprogrammet, har NVE tatt utgangspunkt i vedlegg II i forskrift om konsekvensutredninger, høringsinnspill, egne vurderinger og erfaring fra tidligere fastsatte utredningsprogrammer. I tillegg er forslag til utredningsprogram som tiltakshaver la frem i meldingen lagt til grunn for vurderingen. Utredningsprogrammet er tematisk oppdelt, og omtaler både problemstillinger som skal belyses og fremgangsmåte.

Etter NVEs vurdering vil en konsekvensutredning som gjennomføres etter det fastsatte utredningsprogrammet gi et godt grunnlag for å kunne vurdere om Slettheia og Storheia vindkraftverk bør etableres eller ikke.

Nedenfor følger NVEs kommentarer til innkomne høringsuttalelser. I de tilfeller der NVE mener at krav og innspill fra høringsinstansene er dekket av kravene i utredningsprogrammet, er innspillene ikke gjengitt eller kommentert. Høringsuttalelser er kommentert der NVE mener det er behov for avklaringer og/eller presiseringer. Herunder kommenteres eventuelle krav fra høringsinstanser som ikke er tatt med i utredningsprogrammet.

5.1 Tiltaksbeskrivelse

5.1.1 *Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket*

Fylkeskommunen mener at planområdet er for stort. De mener planområdet må avgrenses, og at vindturbinene bør komme inn på de best egnede arealene. NVE legger til grunn at Agder Energi Produksjon avklarer planområdets størrelse i forbindelse med konsekvensutredningen.

5.1.2 *Vindressurser og produksjon*

Arthur Øysæd mener at det er bedre vindforhold andre steder i kommunen og at vindmålingene i det aktuelle området bør kvalitetssikres og utføres av uavhengige, eksterne firma. Agder Energi Produksjon finner selv områder som de mener er egnet for vindkraftproduksjon basert på ulike kriterier, herunder vindressursene. Vindressursene i området blir avklart gjennom utredningskravene under tema "Vindressurser og produksjon".

5.1.3 *Vurdering av alternativer*

Vest-Agder fylkeskommune bemerker at det tydelig må fremgå hvilket hovedalternativ det søkes konsesjon for. NVE viser til innledningsteksten i utredningsprogrammet der det bes om at utredningene som skal gjennomføres er basert på den utformingen av vindkraftverket som tiltakshaver mener er mest sannsynlig.

5.1.4 *Forholdet til andre planer*

RA og fylkeskommunen i Vest-Agder påpeker at tiltaket berører et LNF-område i Kvinesdal kommune. I deler av det foreslåtte LNF-området er det gitt tillatelse til spredt fritidsbebyggelse. NVE legger til grunn at forholdet til LNF-området vil bli ivaretatt gjennom kravet om beskrivelse av tiltakets forhold til kommunale planer under tema "Forholdet til andre planer".

Fylkesmannen i Vest-Agder mener det er behov for en helhetlig plan for lokalisering av vindkraftanlegg i fylket og at det vil være interessant å få vurdert dette prosjektets konfliktgrad sammenlignet med andre aktuelle prosjekter i fylket. Fylkeskommunen i Vest-Agder opplyser at de vil

igangsette arealvurdering av hvilke områder i fylket som er egnet for vindkraftutbygging. De ønsker en samlet plan for vindkraftutbygging før det tas stilling til en videre utbygging.

NVE tar til etterretning at fylkeskommunen vil vurdere hvilke arealer som er mest egnet for vindkraftutbygging og utarbeide fylkesdelplan. Dette er i tråd med ”Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk” (MD og OED, 2007). Når godkjente regionale planer foreligger vil disse inngå i grunnlaget for NVEs behandling av enkeltprosjekter lokalisert innenfor planområdet. Konesjonsmyndigheten må imidlertid alltid foreta en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, og også vektlegge andre forhold enn de hensyn som i planene er vektlagt ut fra regionale vurderinger og prioriteringer. Det anbefales at fylkeskommunen tidlig i planarbeidet tar kontakt med NVE for å få en oversikt over NVEs behandlingsprosess for aktuelle prosjekter i fylket.

5.1.5 *Infrastruktur og nettilknytning*

NVE har i tiltaksbeskrivelsen i utredningsprogrammet stilt krav om at infrastrukturen skal beskrives og vises på kart.

Statens vegvesen har merknader når det gjelder adkomst og avkjørsel. NVE forutsetter at tiltakshaver i utredningsarbeidet har god dialog med Statens vegvesen og at adkomst/avkjørsel til vindkraftverket avklares i samråd med Statens vegvesen før tiltaket omsøkes.

Slettheia og Storheia ligger på fjellmassivet sør og øst for Kvinesdal kommunesentrum. Tiltakshaver mener det er naturlig å se nettilknytning av disse to områdene under ett og oppgir at det er tre mulige tilknytninger til 110kV nettet i området:

Det kan være mulig å etablere en ny 110kV-ledning mellom Øye transformatorstasjon og en felles transformatorstasjon for begge vindkraftverkene.

En annen mulighet er å knytte seg til 110kV-ledningen som går fra Øye til Lyngdal. Trasé for innsløyningen antas å kunne legges innenfor arealet til vindkraftverket.

I tillegg vil det være mulig å sløyfe 300kV-ledningen mellom Feda og Kristiansand innom vindkraftverkene transformatorstasjon, men kostnadene for et slikt alternativ forventes høye.

NVE viser til kulepunkt nr. fire under tema ”Infrastruktur og nettilknytning” der det kreves at aktuelle løsninger for nettilknytning vurderes.

Fylkeskommunen ønsker at anleggets forventede kraftproduksjonen vurderes opp mot lokale, regionale og nasjonale målsettinger om ny fornybar energiproduksjon og den generelle kraftforsyningen/-sikkerheten i regionen. NVE vil be Agder Energi Produksjon om å legge fram produksjonsestimat, jf. andre kulepunkt under tema ”Vindressurser og produksjon”, og i henhold til tredje kulepunkt under tema ”Infrastruktur og nettilknytning” redegjøre for i hvilken grad tiltaket påvirker forsyningssikkerheten og kraftbalansen i regionen.

Virkninger av infrastruktur og nettilpasning skal utredes for alle relevante utredningstema. Plantilpasninger, traséjusteringer eller andre tiltak skal vurderes dersom det er relevant.

5.2 **Prosess og metode**

Utredningsprogrammet inneholder konkrete anbefalinger om metodikk og fremgangsmåte for gjennomføring av utredningene.

NHO Reiseliv mener at en forutsetning for bygging, er at plassering av vindturbiner og traseer velges slik at synligheten reduseres og at det stilles krav til kamuflasje. NVE har i utredningsprogrammet, jf.

kulepunkt to i kapitlet "Prosess og metode", stilt krav om at plantilpasninger, traséjusteringer eller andre tiltak som kan redusere mulige virkninger skal vurderes.

DN ber NVE være tydeligere i KU-programmet med hensyn til overvåkning av de faktiske virkningene av hvert enkelt prosjekt. Dette for å bygge opp en kunnskapsbase omkring effekter av vindkraftverk på ulike miljøtema og få referansenivå for overvåking/oppfølgende undersøkelser. NVE vil vise til femte kulepunkt under "Prosess og metode" der det står at behovet for, og eventuelt forslag til, nærmere undersøkelser før gjennomføring av tiltaket bør vurderes for aktuelle utredningstema. Forskningsresultater og erfaring fra etablerte vindkraftverk i inn- og utland bør innhentes for å belyse virkninger og vurdere behovet for før- og etterundersøkelser på relevante utredningstema. Dersom det er aktuelt å gi konsesjon vil NVE stille krav om at oppfølgende undersøkelser gjennomføres. DNs krav synes ivaretatt gjennom utredningsprogrammet.

5.3 Tiltakets virkninger for miljø, naturressurser og samfunn

5.3.1 Visuelle forhold

5.3.1.1 Landskap

RA ber om at kulturminner og –miljø inngår som en viktig del av tema "Landskap". De ber om at utarbeides visualiseringer fra automatisk fredete kulturminner i områdets influenssone, herunder fra tettstedet Feda. Kvinesdal kommune ber spesielt om visualiseringer fra flere steder i Kvinesdal, herunder sentrumsområdet, Utsikten, golfbanen, Øye m.m. DN ber om at visuell innvirkning på det verneverdige bygningsmiljøet Feda må avklares. NVE vil i denne sammenheng vise til kulepunkt nummer tre og fem under tema "Landskap". Her står det at vindkraftverket skal visualiseres fra representative steder som blir berørt av tiltaket (herunder fra bebyggelse, verdifulle kulturminner/kulturmiljø, viktige reiselivsattraksjoner og friluftslivsområder), og at de visuelle virkningene av tiltaket skal beskrives, herunder tiltakets visuelle dominans.

I utredningsprogrammet, under "*Fremgangsmåte*", stiller NVE krav om at man ved hjelp av fotorealistiske visualiseringer skal synliggjøre tiltakets visuelle virkninger fra nær avstand (opp til ca. 2-3 km) og midlere avstand (fra ca. 3-10 km). NVE legger til grunn at fotostandpunkt velges ut etter anbefaling fra fagutreder for visualiseringer/landskap og i samråd med de berørte kommunene. Visualiseringene bør utarbeides med utgangspunkt i veilederne 5/2007 "*Visualisering av planlagte vindkraftverk*" og 3/2008 "*Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljø*".

Kvinesdal kommune ber om at visualiseringene vises med minimum to typer turbiner, for eksempel en med lave turbinmaster og en med høyeste aktuelle alternativ. NVE vil i den forbindelse vise til følgende punkt i veilederen "*Visualisering av planlagte vindkraftverk*" (s. 10): "*Dimensjonene på turbintypen som benyttes i visualiseringene bør i hovedtrekk samsvare med omsøkt utbyggingsløsning. Dersom flere turbinstørrelse og oppstillingsmonstre er aktuelle, bør den turbintypen og utformingen som vil ha den mest omfattende visuelle virkningen som hovedregel vises. En tilleggsvisualisering fra minst ett av fotostandpunktene bør da vise alternativ turbinstørrelse*".

RA ber om visualiseringer av det planlagte vindkraftverket sett i sammenheng med de omsøkte vindkraftverkene på Lista og Siragrunnen. Fylkeskommunen viser til at planområdet ligger i en avstand på omtrent 12,5 km fra Lista vindkraftanlegg og ber om at de to anleggene visualiseres samlet. NVE finner det i dette tilfellet ikke rimelig å kreve at anleggene visualiseres samlet. Etter NVEs vurdering vil en slik visualisering ikke gi relevant merkunnskap om tiltakets visuelle virkninger. NVE

finner det heller ikke aktuelt å kreve visualisering av det planlagte vindkraftverket sammen med vernede områder i Farsund, slik fylkeskommunen ønsker.

DN mener at det bør gjennomføres en grundig og etterprøvbar analyse av landskapet. Analysen bør inneholde en verdivurdering av landskapet med begrunnelse, og det skal fremgå hvordan omfanget og angitt konfliktnivå er blitt vurdert. Vurderingen bør settes i regional sammenheng og relateres til nasjonale målsettinger. NVE mener at dette er ivaretatt under tema "Landskap" og den beskrevne fremgangsmåten.

5.3.1.2 Kulturminner og kulturmiljø

RA, Fylkeskommunen og Fylkesmannen mener det er nødvendig med kulturminneregistrering gjennom befaring av områdene i forbindelse med utarbeidelsen av konsekvensutredningen, jf. Kulturminneloven § 9. Fylkeskommunen opplyser at kunnskapen om kulturminner i de ulike planområdene generelt er liten, og at potensialet for funn er stort. Når det gjelder undersøkelsesplikten for automatisk fredete kulturminner etter § 9 stiller NVE følgende krav i utredningsprogrammet: "For å få nødvendig kunnskap om forholdet til automatisk fredete kulturminner skal det foretas befaring av person med kulturminnefaglig kompetanse." NVE legger til grunn at det er opp til tiltakshaver å vurdere om § 9 undersøkelser bør gjennomføres som en del av konsekvensutredningen. NVE vil ikke kreve at dette blir gjort.

RA ber om at konsekvensutredningen gjør rede for anleggets forhold til kjente automatisk fredete og nyere tids kulturminner innenfor influenssonen. RA omtaler også det bevaringsverdige bygningsmiljøet på Fedaa, som ligger i relativt kort avstand fra det omsøkte vindkraftanlegget. Det er ønskelig at konsekvensutredningen avklarer hvorvidt anlegget blir synlig og dermed utilbørlig skjemmer dette bygningsmiljøet. Etter NVEs vurdering skal utredningen i hovedsak begrenses til planområdet, men NVE vil vise til tredje og femte kulepunkt under tema "Landskap". Her står det at vindkraftverket skal visualiseres fra verdifulle kulturminner/kulturmiljø som blir berørt av tiltaket og at det skal vurderes hvordan tiltaket vil påvirke oppfatningen av landskapet og kulturminner/kulturmiljø. Videre, i henhold til andre kulepunkt under tema "Kulturminner og kulturmiljø", skal direkte virkninger av tiltaket for kulturminner og kulturmiljø beskrives og vurderes. Etter NVEs vurdering vil tiltakshaver ved å gjennomføre utredningskravene under tema "Landskap" og "Kulturminner og kulturmiljø" i tilstrekkelig grad beskrive tiltakets virkninger for kulturminner og kulturmiljø.

5.3.1.3 Friluftsliv og ferdsel

NJFF Vest-Agder viser til at det foregår både storvilt- og småviltjakt i området. De krever at det utredes hvordan jakten og friluftslivsinteressene kan sikres ved en eventuell utbygging. Erfaringer til nå tilsier at vindkraftverk har hatt små virkninger for jakt og fiske. NVE legger til grunn at tiltakshaver ved å gjennomføre utredningskravene under tema "Friluftsliv og ferdsel" i tilstrekkelig grad vil beskrive og vurdere tiltakets virkninger for friluftsliv og ferdsel, herunder jakt.

5.3.2 Biologisk mangfold (naturtyper, fugl, annen fauna, flora og inngrepsfrie områder)

Flere høringsinstanser ønsker utredninger om naturtyper, hekkeplasser for rødlistede fuglearter og trekkruiter for dyr og fugl i området. NVE vurderer at alle fremsatte krav er dekket under de ulike punktene for tema biologisk mangfold i det fastsatte utredningsprogrammet.

5.3.3 Forurensning (støy, skyggekast og annen forurensning)

Fylkeskommunen, Kvinesdal kommune, Folkehelseinstituttet og Arthur Øysæd trekker frem støy som et viktig utredningstema. Fylkeskommunen, Kvinesdal kommune og Øysæd viser spesielt til Utsikten golfpark/hotell, og mener at det er viktig å vurdere støyforholdene knyttet til dette reiselivs-anlegget. NVE legger til grunn at dette er ivaretatt gjennom utredningskravene under tema "Støy".

Kvinesdal kommune ber om at det utarbeides støykart over de ulike turbintypene som anses som aktuelle i området. NVE viser til innledningsteksten i utredningsprogrammet der det bes om at utredningene som skal gjennomføres er basert på den utformingen av vindkraftverket som tiltakshaver mener er mest sannsynlig. NVE legger til grunn at utredningen innen støy baseres på den eller de vindturbinene som anses som mest aktuell(e).

Folkehelseinstituttet mener at alle støykilder i områdene bør tas med i vurderingene (for eksempel trafikk- og industristøy, bakgrunns- og nattestøy), herunder støy fra kaianlegg og annen støy knyttet til vindkraftverkets drifts- og anleggsfase. NVE finner ikke dette beslutningsrelevant, og vil ikke kreve det utredet.

Etter NVEs vurdering vil tiltakshaver ved å gjennomføre utredningskravene under tema "Støy" i tilstrekkelig grad beskrive og vurdere tiltakets støypåvirkning.

Når det gjelder skyggekast, mener Kvinesdal kommune at dette er et viktig tema å utrede. Fylkeskommunen og Arthur Øysæd nevner spesielt at Utsikten golfpark/hotell kan bli berørt. NVE legger til grunn at eventuelle virkninger for dette anlegget vurderes under tema "Skyggekast" i utredningsprogrammet.

5.3.4 Nærings- og samfunnsinteresser

5.3.4.1 Verdiskaping

Kvinesdal kommune ber om at det utarbeides en oversikt over hvordan anlegget vil påvirke kommunens økonomi lokalt i form av sysselsetting og inntekter. Kommunen ønsker også en beskrivelse av i hvilken grad tiltaket er samfunnsmessig lønnsomt. NVE legger til grunn at dette vurderes under tema "Verdiskaping".

5.3.4.2 Reiseliv

NHO Reiseliv Sør-Norge er bekymret for at virkningene av en vindkraftutbygging totalt sett kan bli negative for reiselivet, andre næringssektorer og samfunnet generelt. NHO Reiseliv ønsker at det som en del av konsesjonssøknaden gjøres beregninger som viser samfunnsøkonomiske virkninger ved en eventuell utbygging for reiselivet både regionalt og nasjonalt.

Kvinesdal kommune ønsker en beskrivelse av verdier og virkninger tiltaket får for reiseliv og turisme i kommunen.

Etter NVEs vurdering vil tiltakshaver ved å gjennomføre utredningskravet under tema "Reiseliv" i tilstrekkelig grad beskrive og vurdere tiltakets virkninger for reiseliv og turisme.

5.4 Annet

5.4.1 *Ny plan- og bygningslov*

I 'Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk' legges det til grunn at behandlingen etter energiloven koordineres med planbestemmelsene i plan- og bygningsloven. Konesjonssøknad, konsekvensutredninger og forslaget til reguleringsplan skal presenteres i et samlet dokument som vil bli sendt på høring. NVE viser i denne sammenheng til ny plan- og bygningslov vedtatt i Stortinget i mai 2009 hvor reguleringsplikten for vindkraftverk faller bort. Retningslinjene vil trolig revideres innen sommeren 2009, og det vil da bli avklart nærmere hvordan forholdet mellom energiloven og plan- og bygningsloven kan praktiseres.

5.4.2 *Sumvirkninger*

NHO Reiseliv Sør-Norge, fylkeskommunen og DN ber om utredning av sumvirkninger ved flere vindkraftverk. NVE finner det ikke aktuelt å kreve utredning av sumvirkninger i forbindelse med utredningsprogrammet. Når konsekvensutredning foreligger vil NVE vurdere om utredning av sumvirkninger er beslutningsrelevant og eventuelt fremme dette som et tilleggskrav.

5.4.3 *Nedleggelse av vindkraftverket*

Fylkeskommunen ber om at utredningene klargjør hvordan tiltakshaver praktisk og økonomisk skal sørge for tilbakeføring av planområdet til den naturlige tilstanden ved nedleggelse av vindkraftverket. NVE vil i vilkår til en eventuell konsesjon stille krav om nedlegging, riving og istandsettelse av området, og garantistillelse for kostnadene forbundet med dette, jf. Energilovforskriftens § 3-4 d.

5.4.4 *Ising og iskast*

Tiltakshaver plikter i utredningsarbeidet å vurdere omfanget av ising og sannsynligheten for iskast i vindkraftverket. NVE vil i vilkår til en eventuell konsesjon stille krav til tiltak dersom faren for ising og sannsynligheten for iskast viser seg å være tilstede.